

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Białystok, dnia 29 stycznia 2014 r.

Poz. 389

UCHWAŁA NR XLV/325/14 RADY MIASTA GRAJEWÓ

z dnia 24 stycznia 2014 r.

w sprawie uchwalenia Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo na lata 2014-2017

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz. U. 2013 r., Nr 594, poz. 645, poz. 1318) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 162, poz. 1568 z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50 poz. 362, Nr 126, poz. 875; z 2007 r. Nr 192, poz. 1394; z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804; z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871) po uzyskaniu opinii Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miasta Grajewo uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Miejski Program Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo na lata 2014-2017”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Grajewo.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

Przewodniczący Rady Miasta
Grzegorz Curyło

Załącznik do uchwały Nr XLV/325/14

Rady Miasta Grajewo

z dnia 24 stycznia 2014 r.

MIEJSKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA GRAJEWO**1. Wstęp**

Przedmiotem opracowania „Miejski Program Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo” zwany (dalej Program...) jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych miasta. Celem Programu... jest analiza zasobów kulturowych miasta Grajewo oraz określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obiekty zabytkowe – zabytki nieruchome i ruchome, podlegają na terytorium Polski ochronie prawnej na mocy wielu aktów prawnych:

2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - w szczególności art. 5, art. 6, art. 86.

2.2. Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

2.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.) w szczególności art. 7 ust. 1 pkt 9.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.

2.4. Inne akty prawne.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się także w innych obowiązujących ustawach, przede wszystkim:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 647, z późn. zm.),

- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2013, poz. 1409 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r. poz. 1232 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012, poz. 406),

- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.),

- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2011 r., poz. 698 z późn. zm.).

3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Art. 84 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Celem krajowego programu jest stworzenie warunków niezbędnych do sprawowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W krajowym programie powinny zostać określone cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji. Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie w najbliższej przyszłości mechanizmów, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej. Planowane działania dotyczą sfery legislacyjnej, zmian organizacyjnych obejmujących konieczne rozszerzenie zakresu działań instytucji odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego w Polsce oraz zmian w strategii i organizacji ochrony dóbr kultury.

Założenia do Programu krajowego określiły cele i kierunki działań oraz zadania, które powinny być podjęte w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem programu krajowego jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną materialną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W założeniach program ma również za zadanie uporządkowanie działań w sferze ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

- 1) zasady *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić;
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);
- 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą postępowania konserwatorów – pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

Założenia do Programu krajowego określiły priorytety:

A/ w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- 2) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- 3) pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych;
- 4) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki;
- 5) pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa. Określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
- 6) ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
- 7) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach. Doskonalenie i rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej i społecznej ochrony i opieki nad zabytkami;

8) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

B/ w zakresie działań o charakterze systemowym:

1) powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące i dobra kultury i natury (World Cultural Heritage);

2) przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce. Wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania i gospodarowania.

C/ w zakresie systemu finansowania:

1) stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.

D/ w zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:

1) tworzenie systemu i stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji. Stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac, przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych;

2) gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa;

3) wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego. Wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

E/ w zakresie kształcenia i edukacji:

1) utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony. Zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego;

2) kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa. Budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków;

3) upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej. Tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

F/ w zakresie współpracy międzynarodowej:

1) wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie;

2) oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości. Troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Do czasu zakończenia prac nad Miejskim Programem Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo nie ukończono prac nad programem krajowym, stąd możliwe było uwzględnienie w niniejszym programie jedynie wyżej omówionych tez do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹⁾.

3.2. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004–2013”).

¹⁾ Tezy dostępne na stronach Narodowego Instytutu Dziedzictwa <http://www.nid.pl/pliki/tezy.pdf>

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 jest elementem opracowanej w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowej Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. W 2005 roku MKiDN przygotowało uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020. Narodowy Program Kultury określa politykę rządu wobec zabytków i dziedzictwa kulturowego do 2013 r. Celem strategicznym programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Zawiera ona również ogólne wytyczne do konstruowania programu gminnego.

Przyjęte zostały następujące priorytety:

1) aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Działania realizowane w ramach tego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

2) edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Program ten jest zgodny z Narodowym Planem Rozwoju (Ustawa z dnia 20.04.2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju, Dz. U. z 2004 r. Nr 116, poz. 1206 z późn. zm.) oraz z założeniami do Krajowego Programu Ochrony Zabytków. Podstawą do sformułowania Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i dziedzictwa kulturowego” jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” miał określony plan działania na lata 2004-2006.

Wytyczne zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- a) przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- b) podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- c) poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- d) ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie.
- e) intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W dniu 6 września 2005 r. przyjęty został przez Radę Ministrów „Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego”, który jest uzupełnieniem powyżej omówionych dokumentów rządowych.

4. Relacje Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewa z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu²⁾

4.1. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego.

Miejski Program Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewa zgodny jest z wyznaczonymi w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego (uchwalonym przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą Nr IX/80/03 z dnia 27 czerwca 2003 r.) celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi w planie kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W sferze kulturowej obejmującej system ochrony dziedzictwa kulturowego przyjęto zasady kompleksowości działań ochronnych i rewaloryzacyjnych, łączenia ochrony środowiska kulturowego z ochroną środowiska przyrodniczego oraz promowania regionalnych walorów dziedzictwa kulturowego.

²⁾ Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami nie został dotychczas opracowany.

Podstawowe cele polityki przestrzennej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, zapisane w planie zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego dotyczą:

- zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń poprzez ochronę i rewaloryzację istniejących zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony tożsamości kulturowej regionu przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej;
- uwzględnienia potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
- harmonijnego współistnienia zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego – jako filarów rozwoju turystyki krajowej i międzynarodowej,
- tworzenia warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe, rezerваты kulturowe i obszary krajobrazu historyczno – kulturowo – przyrodniczego,
- priorytetu ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,
- wykorzystania unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do krajowej i międzynarodowej promocji województwa.

4.2. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku

Założenia Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo odwołują się do treści przyjętych w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku (uchwalonej przez Sejmik Województwa Podlaskiego uchwałą nr XXXV/438/06 z dnia 30 stycznia 2006 r.).

Priorytet II. Infrastruktura społeczna, w działaniu 2 (Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego) zakłada:

- 1) podwyższenie standardów bazy materialnej instytucji kultury oraz jej modernizacja i rozbudowa stosowna do potrzeb, tworzenie ośrodków i centrów kultury, multikin oraz instytucji służących rozwojowi kultur mniejszości narodowych;
- 2) wspieranie realizacji Europejskiego Centrum Muzyki i Sztuki – Opery Podlaskiej w Białymstoku;
- 3) tworzenie innych nowych instytucji kultury, szczególnie w siedzibach powiatów, z wykorzystaniem w pierwszej kolejności obiektów zabytkowych przydatnych do tej funkcji;
- 4) wspieranie imprez kulturalnych o zasięgu krajowym i regionalnym oraz dbałość o powstanie nowych (w miarę potrzeb o zasięgu rozszerzonym poza granice kraju);
- 5) inspirowanie i wspieranie rozwoju kultury ludowej i amatorskiej, w tym folkloru i rękodzieła ludowego, twórczości profesjonalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego, z uwzględnieniem specyficznego w województwie podlaskim zróżnicowania etnicznego, narodowościowego i religijnego, a także ich promocji w kraju i za granicą;
- 6) wspieranie rozwoju czytelnictwa m.in. poprzez rozszerzenie oferty usług opartych na nowych technologiach informacyjnych oraz ochrona książki;
- 7) prowadzenie wielostronnej edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży ze szczególnym uwzględnieniem edukacji regionalnej;
- 8) ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego i historycznych form obiektów zabytkowych, a w szczególności wykorzystanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji, zwłaszcza na potrzeby turystyki i działalności kulturalnej;
- 9) zachowanie tożsamości krajobrazu kulturowego i utrzymanie ciągłości rozwoju przestrzennego historycznych zespołów osadniczych;
- 10) identyfikacja i promocja produktów tradycyjnych województwa podlaskiego, z wykorzystaniem Listy Produktów Tradycyjnych;
- 11) wspieranie społeczności lokalnych w zachowaniu tradycyjnej, wiejskiej zabudowy, zwłaszcza na terenach o dużym potencjale turystycznym;

12) dbałość o tradycje narodowe i kulturowe.

Dodatkowo, w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego podkreślono fakt posiadania przez województwo znacznego dziedzictwa historyczno – kulturowego, co nakłada na wiele podmiotów, w tym zwłaszcza na samorząd, obowiązek jego ochrony. Odbывается to m.in. poprzez ewidencjonowanie i badanie zabytków, zwiększenia dbałości o muzea oraz współdziałanie administracji samorządowej z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych i historycznych w zakresie ich restauracji, konserwacji i zagospodarowania.

4.3 Program Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020 oraz Projekt Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Podlaskiego na lata 2008 – 2011

W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, Program Rozwoju Kultury Województwa Podlaskiego do roku 2020, uchwalony w 2008 r. opiera się na założeniach projektowych Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Podlaskiego na lata 2008 – 2011. Celem strategicznym programu wojewódzkiego jest ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego. Podstawą tak sformułowanego celu jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju i upowszechniania kultury a także za poważny potencjał naszego regionu, służący wzrostowi konkurencyjności wobec innych regionów w zakresie atrakcyjności turystyki, inwestycji oraz powstawaniu nowych miejsc pracy w sektorze turystyczno-usługowym. Upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym województwa podlaskiego sprzyja również integracji jego mieszkańców i poczucia więzi oraz dumy z tzw. „małej ojczyzny”. Należyta troska i szacunek dla dziedzictwa kultury tworzonego w przeszłości przez wiele narodów i grup etnicznych, zdaniem autorów programu umacnia pozytywny wizerunek naszego regionu jako przyjaznego i otwartego. W celu realizacji tak zakrojonego programu zaplanowano podjęcie następujących działań:

- 1) prowadzenie projektów badawczych związanych z dziedzictwem kulturowym w celu jego rozpoznania i udokumentowania;
- 2) prowadzenie inwentaryzacji i ewidencji wszystkich kategorii zabytków;
- 3) upowszechnianie wyników badań, wykorzystanie ich w procesach zarządzania kulturą oraz w gospodarce, inwestycjach, turystyce;
- 4) rewaloryzacja zabytków, powiązana z ochroną zabytkowego krajobrazu kulturowego, dbałością o porządkowanie i kształtowanie detalu architektonicznego oraz „małej architektury”, zgodna z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (ochrona i rewaloryzacja zabytkowego budownictwa drewnianego – jako podstawowego wyznacznika tożsamości kulturowej regionu, zabytkowej architektury murowanej, zabytkowych parków, cmentarzy, zabytkowych zespołów obronnych i in.);
- 5) rewaloryzacja przestrzeni publicznych zabytkowych układów urbanistycznych;
- 6) systemowe zabezpieczanie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń;
- 7) ochrona tożsamości kulturowej regionu, jego wielokulturowości, ze szczególnym uwzględnieniem działań w zakresie edukacji regionalnej;
- 8) prowadzenie wielokierunkowych działań promocyjnych, szkoleniowych i edukacyjnych mających na celu uświadamianie społeczeństwa o roli, znaczeniu i konieczności zachowania dziedzictwa kulturowego;
- 9) tworzenie szlaków turystyczno-kulturowych obejmujących najciekawsze miejsca i obiekty zabytkowe w województwie.

4.4. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Grajewskiego na lata 2007-2013

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Grajewskiego przyjęty został uchwałą Nr XVII/127/08 Rady Powiatu Grajewskiego z dnia 21.04.2008 r. W analizie sytuacji, w/w Plan wskazuje na istniejące na terenie powiatu zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zabytki architektoniczne, przy czym ogólna liczba tej kategorii obiektów zabytkowych ujęta w Planie jest znacznie zaniżona. Autorzy Planu wskazują, iż znaczna część zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu ma lokalne znaczenie, są one przede wszystkim świadectwem historii i tradycji regionu. Jeśli będą odpowiednio zadbane i wyeksponowane mogą przyczynić się do poprawy wizerunku i podniesienia atrakcyjności turystycznej. Ma to szczególne znaczenie na obszarze o unikatowych walorach przyrodniczych i krajobrazowych, gdzie istnieje możliwość rozwoju turystyki.

W zakładanych celach i sposobach ich realizacji, w/w Plan Rozwoju Lokalnego jedynie marginalnie zajmuje się tematyką dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zabytków na terenie powiatu grajewskiego, ujmując z zadań związanych z ochroną zabytków, przewidzianych do realizacji w latach 2008 – 2010 jedynie restaurację XVI-wiecznego kościoła w Niedźwiadnej.

4.5. Strategia Rozwoju Powiatu Grajewskiego

Strategia Rozwoju Powiatu Grajewskiego roku przyjęta została przez Radę Powiatu uchwałą Nr XXXIV/213/01 w dniu 28.12.2001 r.

Przywołany dokument nie zawiera głębszych odniesień związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego, poza podkreśleniem dużego znaczenia walorów przyrodniczo-kulturowych regionu. Wśród uwarunkowań wewnętrznych rozwoju powiatu dopiero pod koniec listy wspomina się o „występowaniu zabytków budownictwa sakralnego i świeckiego”.

5. Relacje Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy miejskiej

5.1. Strategia Rozwoju Miasta Grajewo na Lata 2007 – 2015

W w/w dokumencie podkreślane są walory dziedzictwa kulturowego i substancji zabytkowej Grajewo, zwłaszcza zaś wielowiekowej historia miasta.

Zwrócono także na problem powszechny w niemal wszystkich miastach, tj. pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych, związany z brakiem wystarczających funduszy na remonty i modernizacje. Dlatego też, jednym z problemów wymagających zdecydowanego rozwiązania, zdaniem autorów w/w Strategii, jest kompleksowa rewitalizacja istniejącej zabytkowej substancji materialnej, w szczególności w centrum miasta.

5.2. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Na terenie miasta Grajewo obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

1/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: osiedle zabudowy mieszkaniowej „Marii Konopnickiej” z 13.11.1997 r.;

2/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: teren położony przy ul. Piłsudskiego w Grajewie, usługi z zakresu komunikacji samochodowej z 29.12.1997 r.;

3/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: tereny zabudowy mieszkaniowej ulica Kopernika i Elektryczna z 29.12.1997 r.;

4/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: tereny położone w obrębie ulic: 23 Stycznia, Wyzwolenia, Spółdzielczej i Wesołej na osiedlu mieszkaniowym „Huta” w Grajewie z 17.06.1998 r.;

5/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: tereny zabudowy mieszkaniowej ulica Spokojna i Wojska Polskiego z 12.07.1999 r.;

6/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: targowica miejska w Grajewie z 28.02.2001 r.;

7/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo Osiedle Jana Pawła II z 10.07.2001 r.;

8/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: teren urządzeń zaplecza komunikacji przy ul. Targowej z 29.11.2001 r.;

9/ zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: teren zabudowy mieszkaniowej, osiedle „Marii Konopnickiej” ul. Konopska z 29.05.2003 r.;

10/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo: Osiedle Centrum – teren usług i zieleni urządzonej z 28.04.2004 r.;

11/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ul. Targowej i Ekologicznej z 27.09.2005 r.;

12/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic Piłsudskiego i Lawendowej z 28.10.2005 r.;

13/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego pomiędzy ulicami: Sportową, Piłsudskiego, Braci Świąckich i Partyzantów z 30.05.2006 r.;

14/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego przy ul. Konstytucji 3 Maja z 28.09.2007 r.;

15/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego na osiedlu Jana Pawła II w Grajewie na północny-wschód od kościoła p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy z 11.04.2008 r.;

16/ miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego pomiędzy ulicami: Stefczyka, Działkową, Konopnickiej, Konopską, rowem melioracyjnym i ul. Łąkową na osiedlu Marii Konopnickiej w Grajewie z 2.12.2009 r.;

17) miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Konopnickiej, Sadowej i Piłsudskiego w Grajewie z 25.10.2011 r.;

18) zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego teren położony na osiedlu Centrum w Grajewie z 27.06.2013 r.

W/w dokumenty w sytuacji, gdy na terenie objętym danym planem znajdują się obiekty zabytkowe, definiują zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Przedmiotem ochrony obiektu objętego ochroną prawną z mocy wpisu do rejestru zabytków województwa podlaskiego lub ujętego w miejskiej ewidencji zabytków jest: ukształtowanie bryły, opracowanie elewacji (forma i układ otworów, detal architektoniczny) oraz innych elementów decydujących o zachowaniu jego historycznego charakteru, w tym między innymi wykończenie ścian zewnętrznych oraz pokrycie dachu. Według wymogów planów, prace przy obiektach zabytkowych powinny respektować ich zabytkowy charakter – nie należy zmieniać ukształtowania bryły, wyglądu elewacji i detali architektonicznych. Do remontu elewacji i pokrycia dachów należy stosować tradycyjne materiały i technologie. Wszelkie prace przy obiektach zabytkowych, zwłaszcza zaś mające wpływ na ich wygląd zewnętrzny, mogą być prowadzone w uzgodnieniu z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W odniesieniu do stanowisk archeologicznych objętych ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków archeologicznych województwa podlaskiego bądź ujętych w miejskiej ewidencji zabytków, w/w plany zakazują prowadzenia jakiejkolwiek działalności inwestycyjnej nie związanej z ich rewitalizacją. W przypadku natrafienia podczas prac ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, inwestor lub wykonawca prac ziemnych jest zobowiązany do zawiadomienia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o odkryciu.

5.3. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Grajewo

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Grajewo, przyjęte uchwałą Nr 75/XV/99 Rady Miasta Grajewo z dnia 29 grudnia 1999 roku, zmienione uchwałą Nr XXI/119/08 Rady Miasta Grajewo z dnia 11 kwietnia 2008 roku oraz uchwałą Nr XXI/140/12 Rady Miasta Grajewo z dnia 25 kwietnia 2012 roku, w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Grajewa.

Studium szczegółowo precyzuje zasady ochrony przestrzeni kulturowej miasta, wymieniając elementy służące ochronie krajobrazu kulturowego. W omawianym opracowaniu znajduje się też wykaz obiektów zabytkowych podlegających ochronie. Nie jest on tożsamy z zawartością miejskiej ewidencji zabytków, która jest dokumentem aktualnym, uwzględniającym, iż część obiektów o wartościach kulturowych nie istnieje, część zaś – na skutek niewłaściwie prowadzonych modernizacji, utraciła cechy zabytkowe.

6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta Grajewo

6.1. Ogólne informacje na temat dziedzictwa kulturowego miasta

Pierwsze wzmianki o istnieniu wsi książęcej Graywa pochodzą z 1426 r.¹⁾ Niekorzystne położenie, tuż przy granicy krzyżacko-litewskiej, stanowiło przeszkodę w trwałym osadzeniu wsi i dopiero Jan z Białowieży, kuchmistrz księcia mazowieckiego Kazimierza, osiadł tu na dłużej. To właśnie on polecił zbudować młyn na rzece, a w roku 1478 ufundował kościół. Od 1483 r. zaczął nazywać siebie Grajewskim; od niego wywodzi się rodzina szlachecka Grajewskich herbu Gozdawa.

Po kilkudziesięciu latach atutem miasta stało się położenie geograficzne. Właśnie tu krzyżowały się dwa szlaki: z Mazowsza na Litwę i z Podlasia do Prus. Przy skrzyżowaniu tych szlaków w XVI wieku powstało najstarsze centrum miasta - rynek handlowy.

W 1540 roku, na prośbę Grajewskich, którzy chcieli podnieść swoje dochody także dzięki handlowi, Zygmunt Stary nadał wsi Grajewo prawa miejskie, a w 1695 roku Jan III Sobieski nadał miastu prawo odbywania cotygodniowych targów. Trzy lata później następny władca polski August II nadał przywilej odbywania jarmarków. Kiedy zaczęły pojawiać się pierwsze oznaki kryzysu miast w Polsce, miejscowość, mimo korzystnego położenia, nie rozwijała się. Zniszczenia wojenne, m.in. w okresie potopu szwedzkiego, spowodowały, że Grajewo stało się małą osadą na ziemi łomżyńskiej. Według rejestru sporządzonego w 1777 roku, miasto liczyło zaledwie 43 domy oraz 258 mieszkańców, a 20 lat później, zapewne po pożarze lub innym kataklizmie, już tylko 23 domy i 218 mieszkańców. Miasto powoli upadało, choć zapisało piękną kartę w powstaniach narodowych. W okolicach miały miejsce walki m.in. w okresie powstania kościuszkowskiego, listopadowego i styczniowego. W 1870 roku odebrano mu prawa miejskie z powodu udziału mieszkańców w powstaniu styczniowym, był to jednak okres, kiedy miasto, dzięki położeniu na pograniczu prusko - rosyjskim, zaczęło ożywiać się gospodarczo.

Rozkwit miasta nastąpił w drugiej połowie XIX wieku po wybudowaniu szosy Petersburg - Warszawa (ok. 1820 r.) oraz kolei żelaznej Odessa - Brześć - Królewiec w 1873 roku. W tym czasie założono wiele zakładów przemysłowych: fabrykę mydła i świec, hutę szkła, która została zlikwidowana po przeszło stu latach, fabrykę pasów transmisyjnych - później przekształconą w fabrykę taśm gumowych.

W latach II wojny światowej, w nocy z 6 na 7 września 1939 roku, miasto zostało zajęte przez Niemców, a po 21 września tego roku znalazło się pod okupacją radziecką.

Po 22 VI 1941 roku Grajewo znów okupowali Niemcy. W okresie okupacji aktywnie działał ruch oporu. 9 Pułk Strzelców Konnych Armii Krajowej 8 września 1944 roku stoczył z oddziałami niemieckimi największą w naszym regionie bitwę partyzancką na Czerwonym Bagnie. Okupacja hitlerowska zakończyła się w Grajewie 23 stycznia 1945 r. Tego dnia do miasta wkroczyła armia radziecka. W czasie wojny zginęło ponad 5 tys. mieszkańców z ogólnej liczby prawie 10 tys. Miasto w ponad 28% uległo zniszczeniu. W lasach wokół Grajewa znajdują się miejsca masowych straceń (Kosówka, Bogusze, Prostki).

Po drugiej wojnie światowej miasto powiększyło swoje granice o tereny okolicznych wsi. Intensywna rozbudowa nastąpiła w latach 70. XX wieku w związku z lokalizacją dużych zakładów przemysłowych: przetwórstwa drzewnego i mleczarskiego. Przyczyniło się to do napływu ludności, a następnie lokalizacji osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych: Tysiąclecia, Broniewskiego, Centrum, Południe oraz jednorodzinnych: Huta i Północ.

Krajobraz kulturowy Grajewa obejmuje zarówno zasoby środowiska przyrodniczego jak i całe dziedzictwo historyczno-kulturowe.

Środowisko kulturowe Grajewa nosi cechy synkretyczne, potwierdzające historyczne uwarunkowania rozwoju miasta. Przeważającą część substancji zabytkowej stanowi architektura murowana powstała w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Drugim surowcem budowlanym, zwłaszcza na peryferiach miasta było drewno, głównie sosnowe. Mimo, iż budynki wznoszone były w pewnych, określonych i powtarzalnych formach, to jednak każdy z nich posiadał swoistą indywidualność i niepowtarzalność wykończenia.

Na szczególną uwagę w krajobrazie kulturowym Grajewa zasługuje zespół sakralny kościoła parafialnego p.w. Trójcy Przenajświętszej oraz cmentarze.

¹⁾ Za: T. Dudziński, Rys historyczny, http://www.grajewo.pl/web/strona-188-Historia_Grajewa+Rys_historyczny.html, data dostępu 1.04.2011 r.

Znaczące zmiany w krajobrazie kulturowym miasta nastąpiły w lata 70-tych XX w., kiedy to zaczęto wznosić uniwersalne, brzydkie w formie i wykończeniu budynki mieszkalne i usługowe. Nieotynkowane, pokryte eternitem stanowią rażący, mimo, że wszechobecny element krajobrazowy.

Społeczność zamieszkująca Grajewo tworzy zbiorowość terytorialną posiadającą tożsamość kulturową o specyficznych wyróżnikach kulturowych, charakterystycznych tylko dla tego regionu.

6.2. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie miasta Grajewo znajduje się czternaście obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną wynikającą z ujęcia ich w rejestrze zabytków województwa podlaskiego, prowadzonym przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to:

- budynek szkoły, ul. Szkolna 12, 1929 – 1932 r., nr rej. A-545 z 27.06.1996 r.;
- budynek szkoły, ul. Ełcka 11, ok. 1920 r., nr rej. A-499 z 12.10.1993 r.;
- kościół rzymskokatolicki, parafialny p.w. Trójcy Przenajświętszej, ul. Kopernika, 1878 – 1892, nr rej. A-384 z 31.01.1989 r.;
- dzwonnica przy kościele rzymskokatolickim, parafialnym p.w. Trójcy Przenajświętszej, ul. Ełcka, ok. 1843 r.; nr rej. A-384 z 31.01.1989 r.;
- plebania przy kościele rzymskokatolickim, parafialnym p.w. Trójcy Przenajświętszej, ul. Kopernika, lata 20-te XX w.; nr rej. A-384 z 31.01.1989 r.;
- budynek administracyjny w zespole urzędu celnego, ul. Strażacka 6B, 1895 r., nr rej. A-9 z 31.12.1999 r.;
- budynek dworca kolejowego, ul. Kolejowa, 1873 r., nr rej. A-288 z 17.06.1987 r.,
- wieża ciśnień w zespole dworca kolejowego, ul. Kolejowa, przełom XIX i XX w.; nr rej. A-153 z 17.10.2006 r.,
- kaplica grobowa rodziny Wilczewskich na cmentarzu parafialnym, ul. Szkolna, 1839 r.; nr rej. 365 z 18.04.1988 r.,
- budynek mieszkalny w zespole osiedla kolejarskiego, ul. Piłsudskiego 14, 1882 r., nr rej. A-500 z 15.10.1993 r.,
- budynek mieszkalny w zespole osiedla kolejarskiego, ul. Piłsudskiego 16, 1882 r., nr rej. A-500 z 15.10.1993 r.,
- cmentarz rzymskokatolicki, XIX-XX w., nr rej.: 365 z 18.04.1988 r.,
- brama na cmentarzu parafialnym, ul. Szkolna, koniec XIX w., nr rej.: 365 z 18.04.1988 r.;
- budynek kasyna w zespole koszar (obecnie „Hades” - obiekt zarządzany przez MDK).

6.3. Zabytki w miejskiej ewidencji zabytków

Miejska ewidencja zabytków miasta Grajewo, poza zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków, obejmuje także obiekty nierejestrowe. Są to:

- budynek szkoły, ul. Strażacka, lata 30-te XX w.,
- budynek szkoły, ul. Mickiewicza 1, lata 1955-60 XX w.,
- budynek synagogi, ul. Wojska Polskiego 20, lata 30-te XX w.,
- kapliczka przydrożna, róg ul. Piłsudskiego i Konopskiej, koniec XIX w.,
- budynek sądu, ul. Kolejowa 1, początek XX w.,
- budynek administracyjny w zespole urzędu celnego, ul. Strażacka 6A, koniec XIX w.,
- budynek administracyjny w zespole urzędu celnego, ul. Strażacka 6, koniec XIX w.,
- budynek dróżniczówki, ul. Strażacka, lata 20-te XX w.,
- dwór w zespole dworskim, ul. Dworna, koniec XIX w.,

- młyn motorowy, ul. Konopska 28, lata 20-30-te XX w.,
- budynek straży pożarnej, ul. Ełcka, lata 30-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 7, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 8, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 9, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 11, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 12, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 15, przełom XIX i XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 16, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 18, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dolna 20, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Dworna 3, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Ełcka 5, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Ełcka 7, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Górna 5, przełom XIX i XX w.,
- budynek mieszkalny, róg ul. Kilińskiego i Ks. J. Popiełuszki, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Kolejowa 2, przełom XIX i XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Kolejowa 3, przełom XIX i XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Konopska 7, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Konopska 37, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Konopska 42, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Konopska 43, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Konopska 58, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Kopernika 4, około 1920 r.,
- budynek mieszkalny, ul. Kopernika 13, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Kopernika 21, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, Plac Niepodległości 4, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, Plac Niepodległości 7, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, Plac Niepodległości 12, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 5, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 9, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 10, około 1932-1934 r.,
- budynek przedszkola, ul. 11 Listopada 12, około 1932-1934 r.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 14, około 1932-1934 r.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 15, około 1932-1934 r.,
- budynek mieszkalny, ul. 11 Listopada 17, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 1, koniec XIX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 3, koniec XIX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 5, koniec XIX w.,

- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 18, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 21, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 25, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 27, lata 20-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Piłsudskiego 29, lata 30-te XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Traugutta 6, przełom XIX i XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Traugutta 10, początek XX w.,
- budynek mieszkalny, ul. Nowickiego 10, początek XX w.,
- budynek produkcyjny (plecionkarnia) w zespole wytwórni pasów gumowych, ul. Kopernika, 1914 – 1918 r.,
- budynek produkcyjno-administracyjny w zespole wytwórni pasów gumowych, ul. Kopernika, 1936 r.,
- kapliczka przydrożna, róg ulicy Konopskiej i Konopnickiej, koniec XIX w.,
- budynek mieszkalny w zespole koszar, ul. Legionistów 16, początek XX w.,
- budynek mieszkalny w zespole koszar, ul. Rtm. W. Konopki 2, początek XX w.,
- budynek gospodarczy w zespole koszar, ul. Legionistów 20, początek XX w.,
- budynek stajni w zespole koszar, ul. Wojska Polskiego 84, przełom XIX i XX w.,
- budynek administracyjno-mieszkalny w zespole koszar, ul. Wojska Polskiego, początek XX w.,
- budynek wieży ciśnień w zespole koszar, ul. Wojska Polskiego, przełom XIX i XX w.;
- budynek dawnej ujeżdżalni koni w zespole koszar (ob. bud. Straży Pożarnej), ul. Wojska Polskiego 74, 4 ćw. XIX w.,
- budynek mieszkalny Podoficerskiego Kwaterunku Wojskowego, ul. Perlitza 2, 01.04.1930 r.,
- budynek mieszkalny w zespole osiedla kolejarskiego, ul. Szkolna 2, koniec XIX w.,
- budynek gospodarczy w zespole osiedla kolejarskiego, ul. Piłsudskiego 14, koniec XIX w.,
- kapliczka przydrożna, ul. Wojska Polskiego, początek XX w.

6.4. Zabytki archeologiczne

Na terenie miasta Grajewo odkrytych zostało dotychczas trzynaście stanowisk archeologicznych. Pochodzą one z różnych epok, począwszy od epoki kamienia po późne średniowiecze i okres nowożytny.

Z obszaru miasta Grajewo wpisem do rejestru zabytków archeologicznych województwa podlaskiego nie są objęte żadne stanowiska archeologiczne.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta Grajewo

W wyniku weryfikacji danych archiwalnych i częściowej waloryzacji zabytków nieruchomych wykonanej podczas sporządzania miejskiej ewidencji zabytków, stwierdzono, iż na terenie miasta Grajewo przeważają zabytki budownictwa murowanego, mieszkalnego. Wśród ujętych w miejskiej ewidencji zabytków większość stanowią obiekty o niezatartych cechach zabytkowych. Niestety, procesy modernizacji przebiegające ze znacznym nasileniem w ciągu ostatnich dwudziestu lat, w znacznym stopniu szkodzą obiektom architektonicznym. Należy tu wymienić niefachowo prowadzone modernizacje i remonty – rozbudowy zmieniające bryłę budynku, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, często powiązana ze zmianą kształtu otworów, zmiany pokrycia dachów. Uszczerbek pod tym względem jest tym większy, iż właśnie charakterystyczne drewniane budownictwo stanowi o odrębności kulturowej tego regionu.

Obiekty sakralne zachowane są w dobrym stanie, na bieżąco remontowane, zaś wszelkie działania przy zabytkach są uzgadniane i akceptowane przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

8. Założenia programowe i zadania Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo

Główne, długoterminowe cele polityki miejskiej, związane z ochroną zabytków to:

- 1) planowe i konsekwentne realizowanie zadań samorządowych w zakresie ochrony zabytków;
- 2) racjonalne wykorzystanie miejskich funduszy na prace ratownicze, konserwatorskie i dokumentacyjne;
- 3) powiązanie zadań służących ochronie wartości kulturowych ze strategią rozwoju gospodarczego oraz polityką przestrzenną miasta;
- 4) wspieranie projektów związanych z opieką nad zabytkami i zagospodarowaniem obiektów zabytkowych;
- 5) powstrzymanie degradacji zagrożonych obiektów zabytkowych i obszarów oraz podjęcie działań w celu poprawy stanu ich zachowania;
- 6) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 7) wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 8) realizacja przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 9) prowadzenie działań informacyjnych, popularyzacyjnych i edukacyjnych związanych z promocją zabytków gminy i walorów krajobrazu kulturowego.

8.1 Założenia programowe Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo:

- 1) włączenie problematyki ochrony zabytków do bieżących zadań Rady Miasta Grajewo;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań prawnych opieki nad zabytkami;
- 3) rozpoznawanie potrzeb dotyczących podejmowania działań zmierzających do zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) eksponowanie zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- 6) tworzenie warunków współpracy z właścicielami zabytków dla zapewnienia ich opieki.

8.2. Zadania i kierunki działań Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo:

8.2.1. Działania w zakresie odnowy zabytków:

- pozyskiwanie środków zewnętrznych na odnowę zabytków będących własnością miasta Grajewo,
- informowanie innych właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- sprawowanie opieki nad dawnymi cmentarzami cywilnymi poprzez usuwanie roślinności zielonej oraz samosiewek drzew, oznakowanie obiektów, upowszechnianie wiedzy na ich temat wśród mieszkańców miasta, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży szkolnej. Zwracanie szczególnej uwagi na obowiązek otaczania opieką miejsc grzebalnych, niezależnie od pochodzenia i wyznania osób tam spoczywających.

8.2.2. Określenie zasad udostępniania zabytków w celach turystycznych:

- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych zasad ich udostępniania w celach turystycznych,
- oznakowanie obiektów udostępnianych w celach turystycznych,
- opracowanie tablic informacyjnych umieszczonych na zewnątrz obiektów, zawierających podstawowe dane historyczne o obiekcie,
- upowszechniania wśród mieszkańców prowadzących działalność turystyczną i agroturystyczną zasad włączania obiektów historycznych do oferty turystycznej regionu oraz przygotowywania obiektów zabytkowych na cele turystyczne.

8.2.3. Edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w jednostkach prowadzonych przez miasto,
- publikacja materiałów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w prasie lokalnej, w materiałach promocyjnych oraz na stronie internetowej miasta.

9. Instrumentarium realizacji Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Grajewo

Ustawa z dnia 23 lipca 203r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek prowadzenie ewidencji zabytków (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ewidencją zostają objęte zespoły i obiekty o istotnych, lokalnych walorach historycznych, kulturowych i krajobrazowych.

Ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych. Ewidencja obejmuje zabytki nieruchome historyczne oraz zabytki nieruchome archeologiczne. Dla zabytków nieruchomych na kartach adresowych podawane są następujące informacje: adres, krótka charakterystyka funkcji oraz wyglądu wraz z dokumentacją fotograficzną.

Aktualizacja i uzupełnianie ewidencji zabytków polega na:

- dokonaniu przeglądu w terenie z częstotliwością raz do roku obiektów figurujących w miejskiej ewidencji zabytków w celu weryfikacji obiektów pod kątem stanu estetycznego,
- wykonaniu dokumentacji fotograficznej w razie zmiany stanu zachowania obiektu zabytkowego,
- uzupełnieniu kart adresowych miejskiej ewidencji zabytków o uzyskane w trakcie przeglądu dane merytoryczne i dokumentację fotograficzną.

Określenie stanów technicznych obiektów polega na:

- nawiązaniu współpracy z organem nadzoru budowlanego w celu ustalenia stanu technicznego obiektów zinwentaryzowanych w miejskiej ewidencji zabytków,
- naniesieniu wniosków i opinii w sprawie dalszej kwalifikacji obiektów do miejskiej ewidencji zabytków,
- określeniu niezbędnych prac rewitalizacyjnych obiektów, określenie szacunkowej wartości ich przeprowadzenia.

Bieżąca aktualizacja miejskiej ewidencji zabytków polega na:

- wprowadzaniu do miejskiej ewidencji zabytków zmian wynikających z rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów,
- wprowadzaniu do miejskiej ewidencji zabytków zmian dotyczących stosunków własnościowych.

10. Źródła finansowania opieki nad zabytkami

W budżecie miasta Grajewo corocznie będą planowane środki przeznaczone na przyznanie dotacji celowych na:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Miasta Grajewo,
- działania w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji, a także w sferze podtrzymywania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej.

Dotacje te udzielane są na mocy uchwał Rady Miasta.

11. Zasady oceny realizacji Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Grajewo

Realizacja programu poddana zostanie ocenie Rady Miasta Grajewo po upływie dwóch lat od jego uchwalenia. Z realizacji Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami Burmistrz Grajewo sporządzi w roku 2015 i 2017 sprawozdania, które zostaną przedstawione Radzie Miasta Grajewo. W roku 2017 podjęte zostaną prace nad przygotowaniem i przyjęciem w roku 2017 Miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Grajewo na lata 2018-2021.